

[itobiad], 2019, 8 (4): 3186/3210

**Kayırmacılık Kavramının İslam Ekonomisi Bağlamında
İncelenmesi**

Investigation of Favouritism Concept in The Context of Islamic
Economics

Serkan DİLEK

Doç.Dr. Kastamonu Üniversitesi İİBF İktisat, Associate
Assoc.Prof., Kastamonu University, Economics,
Serkan.dilek@gmail.com / Orcid ID: 0000-0002-0393-4509

Recep ÖZDİREK

Dr.Öğr.Üyesi., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Asst.Prof., Kastamonu University Theology
rozdirek@kastamonu.edu.tr / Orcid ID: 0000-0003-4335-9745

Hayrettin KESGİNGÖZ

Doç.Dr., Karabük Üniversitesi İİBF, Associate
Assoc.Prof., Karabük University İİBF İktisat
hayrettinkesgingoz@gmail.com / Orcid ID: 0000-0002-5143-4891

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 11.09.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 24.12.2019
Yayın Tarihi / Published : 29.12.2019
Yayın Sezonu : Ekim-Kasım-Aralık
Pub Date Season : October-November-December

Atıf/Cite as: DİLEK, S, Özdirek, R, Kesgingöz, H. (2019). Kayırmacılık Kavramının İslam Ekonomisi Bağlamında İncelenmesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (4), 3186-3210. Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/issue/49747/618637>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 - Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Kayırmacılık Kavramının İslam Ekonomisi Bağlamında İncelenmesi

Öz

Kayırmacılık iktisat literatüründe genelde olumsuz yönleri ile ele alınan bir kavramdır. Kayırmacılık; kamu harcamalarının gereksiz yere artması, yolsuzluk, liyakatsiz kişilerin göreve getirilmesi, örgütsel bağlılıkta düşüş ve verimsizlik sonuçlarına neden olmakta; bazı çalışanların da işyerinden ayrılmasını sağlamaktadır. Firmalar mikro bazda, ülkeler de makro bazda hedeflerine ulaşamamaktadır. Günümüzde çeşitli ülkelerde de kayırmacılığı önlemek amacıyla çeşitli yasal önlemler alınmaktadır. Firmalar da verimliliği artırmak ve değerli çalışanlarını kaybetmemek için kayırmacılığı engellemeye çalışmaktadır. Öte yandan İslam dininde de kayırmacılığa iyi gözle bakılmamaktadır. Diğer bir ifadeyle kayırmacılığın olumsuzluğu hakkında İktisat ve yönetim literatürü ile İslam dini arasında bir uzlaşma söz konusudur. Bu çalışma kayırmacılığa İslam dini ve geleneksel iktisat teorilerinin bakış açılarını incelemiş ve karşılaştırmıştır. Ayrıca kayırmacılığın maliyetleri, kayırmacılığı önlemenin yolları da araştırılmıştır. Tarihte İslam ve Kuran-ı Kerim'in emirlerini başarı ile uygulamış toplumlarda da kayırmacılıktan mümkün mertebe kaçınılmıştır. Kuran-ı Kerim ve sünnet, kayırmacılığı reddetmektedir. Fakat günümüzde bazı ülkelerde ve firmalarda kayırmacılık örneklerine rastlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kayırmacılık, Yolsuzluk, Nepotizm, Çalışma Ekonomisi, İslam Ekonomisi

Investigation of Favouritism Concept in The Context of Islamic Economics

Abstract

Favouritism is a concept which is dealt with negatively in economic literature. Favouritism causes unnecessary increase in public expenditures, corruption, employment of unqualified employees, decrease in organizational commitment and inefficiency, leaving of some employees. Firms in micro base and also states in macro base can't reach their targets. Today some legal measures are taken to prevent nepotism in many countries. Also firms try to prevent nepotism in order to increase efficiency and not to lose valuable employees. On the other hand favouritism is not approved in the religion of Islam. In other words, both economic management literature and Islam religion has consensus about the investigation of negative sides of favouritism. This research investigates and benchmarks the viewpoints of Islam religion and traditional economic theory. Also this paper searches the costs of favouritism and ways to prevent it. In the societies that have successfully implemented the orders of Islam and Quran in history, favouritism was avoided as much as possible. Both Holy Quran and Sunnah refuse nepotism. However, today in some countries and firms, examples of favouritism were seen in some periods.

Keywords: Favouritism, Corruption, Nepotism, Labor Economics, Islamic Economics

Giriş

Kayırmacılık gündelik yaşantımızda sık olarak karşılaştığımız bir kavramdır. Kayırmacılığın genelde olumsuz sonuçları ortaya çıkmakta ve İslam dini tarafından hoş karşılanmamaktadır. Kurumlarda ve kamuda adaletsizlik ve verimsizliğe neden olmaktadır. Buna rağmen kayırmacılığa halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkemizde yaygın olarak rastlanmakta ve çoğu zaman toplum tarafından sorun olarak kabul görmemektedir. Kayırmacılığın genelde kamu kurumlarında rastlanılan bir olgu olduğu düşünülse de özel sektör ve özellikle aile işletmeleri başta olmak üzere tüm kurumlarda sık olarak rastlandığı vakıdır. İnsanlar; akrabalarına, eş ve dostlarına, arkadaşlarına (askerlik ve okul arkadaşları), aynı köy ve şehirden olan hemşerilerine kayırmacı tutum ve davranışları aracılığıyla destek olmaktadır. İslam dini ise “Herkes için ancak çalışmasının karşılığı vardır” (Necm, 38) ayetinin belirttiği gibi daha fazla çalışanın hakkını almasını öngörmektedir. Yani yöneticiler ile akrabalık, hemşerilik gibi bağları nedeniyle belli bazı kişilerin kayırılmasını hoş görmemektedir. Kayırmacılık terfi, işe alma süreçlerinde olabileceği gibi kamu hizmetinden yararlanma, ihalelerden faydalanma vb. biçimlerde de kendisini gösterebilmektedir. Üzerinde durulması gereken şey insanın çalışması veya performansı haricindeki nedenlerden (akrabalık, arkadaşlık, hemşerilik vb.) dolayı diğer insanlar veya gruplardan daha çok imkâna sahip olması ve kayırılmasıdır.

Çalışmada kayırmacılık kavramının iktisat literatüründe nasıl incelendiği, türleri ele alınacaktır. İslam dinine göre kayırmacılık kavramı incelenecek ve İslam ekonomisinde kayırmacılık kavramının yeri irdelenecektir.

2. Kayırmacılık Kavramı:

Kayırmacılık İslami açıdan kabullenilmeyen ancak hem Müslüman hem de diğer dinlere ait toplumlarda sıkça rastlanılan bir kavramdır. Kayırmacılığın, Batılı felsefi kökenlere dayanan iktisat teorisi tarafından sorun olarak algılanması zaman almıştır (Özkanan ve Erdem, 2014:179). Bunun nedeni olarak ise insanların durumu bilmelerine rağmen sorun olarak kabul etmiyor olmalarını görmek mümkündür (Barut, 2015:240; Tunçbilek ve Akkuş, 2017:172). Kayırmacılık için belli bir birey veya grup arasında seçim yapma aşamasında nesnel olmadan taraf tutarak seçim yapma tanımı yapılabilir (Özkanan ve Erdem, 2014). Kayırmayı “kişilerin iktisadi hayatta yeterlilikleri olmamasına rağmen akrabalık vb. ilişkileri dikkate alınarak işe alınma, terfi, diğer kaynaklardan diğerlerine göre ayrıcalıklı olarak faydalanmalarını” biçiminde tanımlamak mümkündür (Barut, 2015:241). Brahms ve Schmitt (2017:147), kayırmacılığı “tercihli muamele elde etmek amacıyla kişisel ilişkilerin kullanılması” olarak tanımlamaktadır. Sonucunda liyakatsiz kişilerin iş başına gelmeleri, görevde yükselmeleri, kamu/özel kaynaklardan faydalanmaları söz konusu olacak ve firmanın, örgütün verimliliği ve etkinliği azalacaktır. Türkiye’de asker

arkadaşlığı, okul arkadaşlığı, aynı şehirden veya köyden olmak önemli birliktelik yapılarıdır ve kayırmacılığa neden olmaktadır (Barut, 2015:241). Kayırmacılık, sadece kamu sektöründe değil özel sektörde de görülebilir, ama genelde kamu sektörü ile bağlantılı olduğu imajı yaygındır (Sroka ve Weinhardt, 2018:31; Snape, 1999). Kayırmacılık aslında yolsuzluğun türlerinden biridir (Bağdıgen ve Dökmen, 2006). Kayırmacılığı ihtiyacı olan birini korumak olarak değil, iş yaşamında bulunduğu mevkiinin gereklerine sahip olmayan kişinin istihdamı olarak görmek doğrudur (Safina, 2014:631).

Kayırmacılık aslında iki tarafın da çıkarının olduğu bir sözleşme gibidir. Kayırılan doğal olarak bir çıkar elde etmektedir. Kayırılanın elde ettiği genelde maddi olmayan, dolaylı çıkardır (Büte, 2011:385). Kayıran ise ileride kendisinin de kayırılması, gelir, prestij, iktidar elde etme ve desteklenme olmak üzere çeşitli türlerde çıkar elde etmektedir. Kayıran kişi hiyerarşik olarak firmanın veya devletin üst makamında bulunmaktadır. Genelde kayıran ile kayırılan arasında bir ortak yön bulunmaktadır. Bu ortak yönler; Tanıdık, akraba, arkadaş, aynı okuldan mezun olma, aynı siyasi görüşe sahip olmak gibi sıralanabilir (Kurtoğlu, 2012:144).

Kayırmacılık iki biçimde ortaya çıkmaktadır. Birincisi; işe yerleştirme ve terfi mekanizması sırasında liyakatsiz kişilerin seçilmesidir. İkincisi ise kamu hizmetlerinin dağıtımında ihtiyaç ve yerindelik yerine siyasal ve ideolojik yakınlık kriterinin ön plana çıkmasıdır (Özkanan ve Erdem, 2014:183; Sroka ve Weinhardt, 2018:33, Ekinci, 2017:78).

İşe yerleştirme ve terfi aşamasında ortaya çıkan kayırmacılıkta başarılı ve başarısız çalışan ayrımı yapılmadan liyakatsiz personelin daha kolay terfi aldığı bir sisteme neden olmaktadır. Sistem daha çok itaat ve sadakat üzerine oturmaktadır. Sonuç olarak adaletsiz bir tercih sistemi oluşmaktadır (Özkanan ve Erdem, 2014:182) ve bir yozlaşma türü olarak görülmektedir (Sroka ve Weinhardt, 2018:33). Hatta bir yönetim hastalığı olarak da nitelendirildiği olmaktadır (Tunçbilek ve Akkuş, 2017:170). Kayırmacılığın toplum açısından da zararlı olduğu düşünülmektedir (Jaskiewicz vd. 2013:121). Kayırmacılığın görüldüğü işletmelerde İnsan Kaynakları bölümünün bağımsız hareket etmediği görülmektedir. Kişilere yetenek ve bilgi birikimine göre iş verilmediği, kayırılan kişi ile rekabet halindeki kişinin işinde terfi almasının yükselmesinin mümkün olmadığı görülmektedir (Büte, 2011:384). Yapılan çalışmalarda da kayırmacılığın iş tatminini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir (Tunçbilek ve Akkuş, 2017:195).

Kayırmacılık ve yeterliğin birlikte uygulandığı ara sistemler de bulunmaktadır. Ancak bu ara sistemler de personel sayısında artışlara ve aşırı istihdama vesile olmaktadır. Kamu gücüne sahip olan kişiler bu güçlerini kişisel çıkarları için kullanmaktadırlar. Bu nedenle kamu yönetimi hiyerarşisinde üst pozisyonda bulunan kişilerin yüksek ahlak sahibi olması önemlidir (Özkanan ve Erdem, 2014:183).

Yönetim literatüründe ilk kayırmacılık örneği olarak 1828 ABD Başkanlık seçiminden galip çıkan Jackson'un kamuya memur alımı esnasında yaptığı

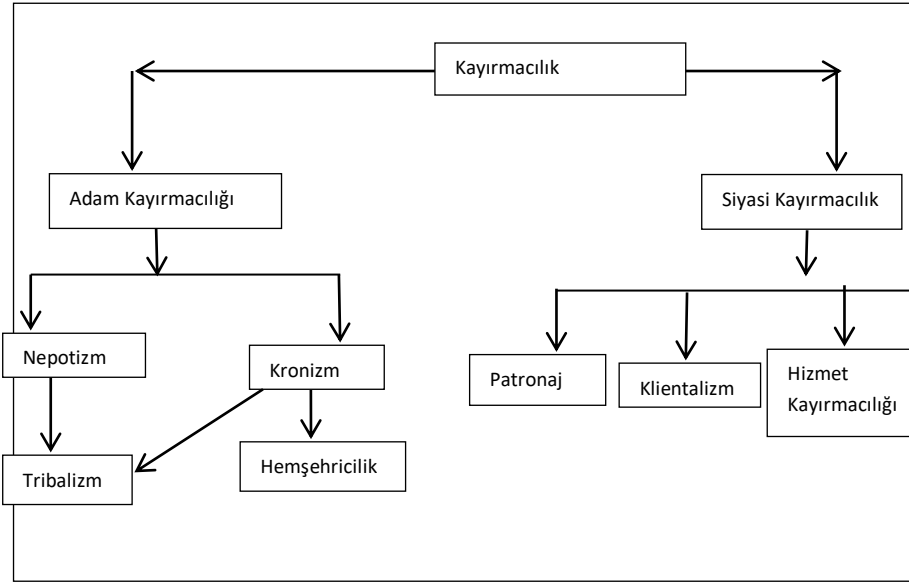
uygulamalar görülmektedir (Özkanan ve Erdem, 2014:181; Büte, 2011:385). Kayırmacılık genelde kamu sektöründe olmakla beraber özel sektörde de karşımıza çıkabilen bir durumdur.

Kayırmacılık ekonomik ve toplumsal açıdan zarar vermesine karşın Dünya’da pek çok ülkede devam etmektedir (Safina, 2014:631). Genelde gelişmiş olan ülkelerde kayırmacılığı önlemek için yasal önlemler alınmış olduğundan gelişmiş ülkelerde kayırmacılık gerilemiştir, ancak gelişmekte olan ülkelerde kayırmacılığın devam ettiğini söyleyebiliriz (Büte, 2011:384; Brahms ve Schmitt, 2017:147; Safina, 2014; Snape, 1999). Genelde kişisel ilişkilerin önemli olduğu toplumlarda kayırmanın önüne geçilmesi kolay değildir (Keleş vd. 2011:10). Kayırmacılık, 1997 Asya krizinin en önemli nedenlerinden biri olarak görülmüştür (Özkanan ve Erdem, 2014:181). Kayırmacılığın toplumda yaygın olduğu kanaati de insanların hiyerarşik olarak üst seviyede tanıdığı olmadan iş yapamayacağı inancının yaygınlaşarak kayırmacılığa zemin hazırlamakta, kuralların ve liyakatin önemini yitirmesine neden olur (Kurtoğlu, 2012:146-147). Kayırmacılığın artış nedenlerini sosyo-ekonomik ve siyasal çevre ile açıklamakta mümkündür (Safina, 2014:631).

3.Kayırmacılık Türleri

Kayırmacılık türleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özkanan ve Erdem, 2014:185; Meydan vd.2010:2).

Şekil 1. Kayırmacılık Türleri

Kayırmacılık adam kayırmacılığı ve Siyasi kayırmacılık olmak üzere ikiye ayrılır. Adam kayırmacılığı, nepotizm ve kronizm olmak üzere ikiye ayrılırken siyasi kayırmacılık ise patronaj, klientalizm ve hizmet kayırmacılığı olmak üzere üçe ayrılır.

3.1 Adam Kayırmacılığı

Adam kayırmacılığı, hiyerarşik olarak üst seviyede olan kişinin kişisel ilişkilerden dolayı birini kayırması anlamına gelmektedir. Nepotizm ve Kronizm olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Nepotizm doğrudan kabilecilik (tribalizm) ile alakalı iken kronizm, hem kabilecilik hem de hemşericilik ile alakalıdır.

3.1.1 Nepotizm

Nepotizm, kayırmacılığın özel bir türüdür. Bununla beraber çoğu zaman adam kayırmacılığı ile karıştırılmaktadır (Tunçbilek ve Akkuş, 2017:170). Oysa nepotizm sadece akrabaların kayırılmasını içerdiğinden daha dar kapsamlıdır. Büyük firmaların hâkimiyeti ile beraber nepotizmin Avrupa ve gelişmiş ülkelerde gerilediğine yönelik çalışmalar olduğu gibi halen canlı biçimde varlığını sürdürdüğünü iddia eden yayınlar da bulunmaktadır (Abdalla et.al. 1998). Nepotizm kelimesinin olumsuz çağrışımı Rönesans devrinde yeğenleri için yeteneğine bakılmaksızın üst düzey yeğenleri için memuriyet arayan papa ve rahiplere kadar uzanmaktadır. Nepotizm kelimesi de Latince "Nepot" (Yeğen) kelimesinden türemiştir ve günümüzde de aynı kurum içinde yakınların istihdamı anlamında kullanılmaktadır (Abdalla et.al. 1998:555; Büte, 2011:386; Karahan ve Yılmaz, 2014:126; Tunçbilek ve Akkuş, 2017:172). Bugün de Nepotizm kelimesi üst düzey yöneticilerin, kurumlarında çalışan seçiminde yeteneklerinden çok akrabalık ilişkilerine dikkat etmesi anlamında kullanılmaktadır. Genel olarak hiyerarşik olarak üst pozisyondaki kişinin akrabalarına özel bir destek vermesi olarak tanımlanmaktadır (Barut, 2015:241). Nepotizm; bireyin işe alım süreci, terfi, daha uygun çalışma koşullarının sağlanması, kendi yeterliliklerine bakılmaksızın yönetimle ilgili yakın ilişkilerinden dolayı iltimaslı davranılması, haksız biçimde ilerlemesi olarak da tanımlanabilir (Karahan ve Yılmaz, 2014:126). "Kollama", "İltimas" ve "Torpil" kavramları ile eşanlamlıdır. Nepotizm ile mücadele amacıyla Brezilya'da 2008 yılında Federal Yüksek Mahkeme yasama, yürütme ve yargı erklerinde akraba kayırmacılığı yasaklanmıştır (Barut, 2015:242). Nepotizmin pek çok olumsuz yanı bulunmaktadır. Firmada çeşitli gruplar arasında çatışmaların yaşanmasına, kaliteli yöneticilerin yetişmemesine, örgütsel bağlılığın zayıflamasına, beşeri sermayenin gerilemesine vesile olmaktadır (Karahan ve Yılmaz, 2014:128). Aile firmalarında olumlu yönleri de mevcuttur. Pek çok aile firmasında aile üyeleri kendilerine ait olmayan işleri de üstlenmekte ve fedakârlıkta bulunabilmektedir (Karahan ve Yılmaz, 2014:128).

Nepotizmin olumlu ve olumsuz yönleri de bulunmaktadır (Abdalla, 1994:61). Nepotizm sayesinde yöneticiler ihtiyaç duydukları kendilerini

adamış personel ihtiyacını araştırma maliyetlerine (arama, seçme, sınama vs.) katlanmadan karşılayabilirler (Ekinci, 2017:79; Abdalla, 1998:556). Nepotizm sayesinde firmada bir aile ortamı oluşturulabilir, benzer değerlere sahip kişiler birlikte çalışma imkânı bulurlar ve oluşan sıcak çalışma ortamı firmada verimlilik artışına neden olabilir. Diğer bir fayda ise nepotizm ile çalışanların örgüte bağlılıklarının artmış olması ve normal bir çalışandan daha fazla çaba harcamalarıdır (Abdalla, 1994:61) ve çalışanların başka firmalara transfer olma ihtimalleri çok daha düşüktür (Ekinci, 2017:79).

Nepotizm ve kayırmacılığın olumsuz yönleri daha fazla dikkat çekmektedir (Karahan ve Yılmaz, 2014:127). Öncelikle nepotizm kayırılan kişi haricindeki çalışanların adil olmayan bir durumla karşılaştıklarını düşünecek, güven eksikliği duyacak, iş tatmini azalacak, örgütsel bağlılıkları zayıflayacak ve verimlilikleri düşecektir (Büte, 2011:384; Karahan ve Yılmaz, 2014:130, Keleş vd. 2011:10; Tunçbilek ve Akkuş, 2017:171). Kayırılan kişi diğer çalışanlar ile uyumlu değilse ve hatta işinin gerektirdiği yeterliliklere sahip değilse bu sorun daha da şiddetlenecektir (Kiechel, 1984). İşten ayrılmalar artacak, işgücü devir hızı yükselecek, eski çalışanlar firma aleyhine söylemlerde bulunacaklardır. Örneğin; Rusya'da nepotizm ve kayırmacılık uygulamalarından rahatsız olan çok sayıda bilim adamı Avrupa ve ABD'ye göç etmeyi tercih etmiş, beyin göçü yaşanmıştır (Safina, 2014:633). Firma kaliteli çalışan bulmakta ve firma içinde kaliteli eleman yetiştirmekte zorlanacaktır (Karahan ve Yılmaz, 2014:128; Keleş vd. 2011:11; Sroka ve Weinhardt, 2018:34; Tunçbilek ve Akkuş, 2017:176). Firmada aile mensubu kişiler ile diğerleri arasında gruplaşmalar meydana gelebilecektir (Tunçbilek ve Akkuş, 2017:175; Jaskiewicz vd., 2013:123). Kayırılan kişi ise elde edeceği ödüller, terfi ve yükselmelerin kendi çabasından mı yoksa aile ilişkilerinden mi kaynaklandığına emin olamayacak ve vicdan meselesi yapabilecektir (Tunçbilek ve Akkuş, 2017:174). Üstelik aile içi çatışmalar da firmanın ortamına olumsuz yansıtılabilecektir (Abdalla, 1994:61, Karahan ve Yılmaz, 2014:128; Jaskiewicz vd, 2013:123). Diğer yandan firmalarda görülen nepotizm uygulamalarının yaygınlığı demokrasinin gelişmesini ve ekonomik kalkınmayı yavaşlatan uygulamalardır (Tunçbilek ve Akkuş, 2017:170; Safina, 2014).

Nepotizmin olumsuz yönlerinin ağır basmasına rağmen sık olarak görülmesinin nedeni firma yöneticilerinin vekâlet sorununu çözmelerine yardımcı olarak nepotizmi görmeleridir (Ekinci, 2017:79). Firma içinde asiller (firma sahipleri) ile vekiller (yöneticiler) arasında çıkar çatışmaları, amaç farklılıkları bulunabilir (Dilek, 2017:257). Nepotizm sayesinde asiller ve vekiller arasındaki amaç farklılıkları minimize edilecektir. Firmalar küçük boyutlu aile işletmesi iken nepotizm sık görülmekle (Tunçbilek ve Akkuş, 2017:172; Jaskiewicz vd, 2013:121) beraber firmanın büyümesi ve kurumsallaşması durumunda nepotizm uygulamalarının azaldığı gözlenmektedir. Firmanın kurumsallaşması için nepotizm yerine liyakat sahibi çalışan seçimine yönelmesi gereklidir. Firma küçük iken kalifiye

çalışan ihtiyacını bulmakta zorluk çekerken (Abdalla, 1998:556) firma büyüdüğünde daha rahat çalışan bulma imkânına kavuşan firma nepotizm uygulamalarını rafa kaldırabilecektir.

Nepotizm uygulamalarının olumsuz yönlerinin daha ağır basması nedeniyle ABD firmalarında nepotizm karşıtı uygulamaların ve yasaların 1960'lı yıllardan itibaren görüldüğü bilinmektedir (Abdalla, 1998:557). Firma içindeki sosyal ağların kötüye kullanılmasını engellemek için anti nepotizm politikalarının uygulanması gerekmektedir (Sroka ve Weinhardt, 2018:35). Nepotizm karşıtı yasalar ve uygulamalar daha sonra Avrupa ve diğer ülkelerde yaygınlaşmıştır. Genelde gelişmemiş olan ülkelerde sosyo-kültürel, ekonomik, eğitim ve siyasi nedenlerden ötürü nepotizm görülebilir (Abdalla, 1994:62). Bununla beraber nepotizmi tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmayabilir, ancak örgütsel seviyede kontrol altına almak mümkündür (Sroka ve Weinhardt, 2018:33). Nepotizmin kontrol altına alınması için de yöneticilerin ilke, yasa ve liyakat usullerine saygı duyması ve bu konuda bilinçli olması gereklidir (Tunçbilek ve Akkuş, 2017:171). Aytar ve Özdaşlı (2018), yaptıkları araştırmada yöneticilerin kayırmacılığa olumlu yaklaşmadıklarını ortaya çıkarmıştır.

3.1.2 Kronizm

Eş-dost ve samimi arkadaş kayırmacılığı olarak nitelendirilmektedir. Cambridge üniversitesi öğrencileri arasında "yakın arkadaş" anlamında kullanılan "crony" kelimesinden türetilmiştir (Keleş vd. 2011:10). Kabilecilik (tribalizm) ve hemşericilikle yakından alakalıdır. Örgütün toplumsal çevre ile olan ilişkilerinde aynı okulda okumuş olmak, aynı yöreden olmak, aynı siyasi çevreden gelmek gibi ölçülerin öne geçmesi, evrensel ölçülerin geri plana atılması kabilecilik (tribalizm) olarak adlandırılmaktadır (Özkanan ve Erdem, 2014:184). Hemşericilik ise aynı yöreden olan kişilerin kayırılmasıdır ve Türkiye'de yaygın olarak görülen bir kayırma türüdür. Kayırmanın bir türü olan kronizm'de kayırılan kişi ile kayıran kişi arasında çok eskiden beri süren tanışma veya siyasi tercihe yakınlık gibi ilişkiler bulunmaktadır. 1946 yılında ABD başkanı Roosevelt'in liyakati şüpheli olan kişileri kamu kurumlarına atanması Kronizm olarak nitelendirilmiştir (Büte, 2011:387). Kronizm de aynen nepotizm gibi firmalarda çalışanların moral motivasyonlarını bozmakta, kendilerine güvenlerini azaltmakta, örgütsel bağlılıklarının azalmasına ve verimliliklerinin düşmesine neden olmaktadır (Safina, 2014). Ayrıca tanıdıkları olduğu için işinde yükselen bir kişi, çalıştığı kuruma veya kamuya daha düşük oranlı hizmet sunabilmektedir (Akçin, 2018:1334).

3.2. Siyasi Kayırmacılık

Siyasi kayırmacılıkta kayıran kişi ile kayırılan kişi arasında siyasi görüş benzerlikleri bulunmaktadır. Hiyerarşik olarak üst seviyede bulunan kişi kendisi ile aynı siyasi görüşe sahip, aynı siyasi partiye oy veren kişiyi kayırmaktadır. Patronaj, klientalizm ve hizmet kayırmacılığı olmak üzere üç farklı türü bulunmaktadır.

3.2.1 Patronaj (Bossizm)

Siyasi bir partinin iktidara geldikten sonra üst düzey bürokratları, müsteşarları görevden alarak yerine kendi siyasi görüşüne yakın kişileri atamalarıdır. Bu atamalar esnasında nepotizm ve kronizm uygulamaları da görülmektedir. Az gelişmiş toplumlarda patronaj uygulamalarına daha çok rastlanmaktadır (Kurtoğlu, 2012:145). Patronaj uygulamalarında ehil kişiler kamu yönetiminden uzaklaşmakta (Özkanan ve Erdem, 2014:194) ve devletin devamlılığı ilkesinin hayata geçirilmesinde sıkıntılar meydana gelmektedir. Bu atamalarda liyakat olmadığı durumlarda kamu hizmetlerinin kalitesi düşmekte, bürokratlar tecrübe kazanıncaya kadar sistemde tıkanıklıklar söz konusu olmaktadır. Aşırı patronaj siyasi yozlaşmanın bir türü olarak kabul edilmektedir ve Kamu İktisadi Teşekküllerine (KİT) ihtiyaç olunmadığı halde eleman alınması patronajın bir örneğidir (Bayrakçı, 2000:137). 2002 yılından sonra gerçekleştirilen başarılı özelleştirme uygulamaları patronaj ihtimalini oldukça düşürmüştür (Dilek, 2017:354-355).

3.2.2 Klientalizm

Kamuda bulunan mevcut kaynakların ve rant oluşturacak zenginliklerin ihaleler, özelleştirmeler yoluyla arkadaş çevresi ve siyasi yandaşlara dağıtılmasıdır. Kamuda işe yerleşme, devletin himayesine sığınma, ihalelerde kazanma gibi unsurlar karşılığında siyasilere oy atma davranışı klientalizm'dir. İktidardan seçmen kesimlerine yönelik kayırmacılığa klientalizm denmektedir (Barut, 2015:244). Kavram, siyasi liderler (partiler) ile onlara oy verenler (seçmenler) arasındaki karmaşık yapıyı ifade etmektedir (Çuhadar, 2017:684; Kurtoğlu, 2012:146). Siyasi otoritenin iktidarda kalmak uğruna seçmenlere aynı ve nakdi yardımda bulunması olarak nitelendirmek mümkündür. Seçmenler de bunun karşılığında minnet duyarak seçimlerde oylarını kullanmaktadır. Aslında bu durum seçmenin miyopluğundan da kaynaklanabilmektedir, çünkü kısa dönemde uygulanan klientalist ve popülist uygulamalar ileride bütçe açıklarına neden olabilmektedir. Uzun dönemde devlet bütçe açıklarını kapatabilmek için genişlemeci para politikalarına başvurursa enflasyon da ortaya çıkabilmektedir (Dilek, 2017:403). Keefer (2007) genellikle yeni demokrasiye geçmiş rejimlerde hükümetlerin klientalist uygulamaları tercih edebildiklerini belirtmiştir. Ancak gelişmiş toplumlarda da düşük oranda bile olsa klientalist uygulamalar görülmektedir (Kurtoğlu, 2012:145). 1946 yılında ilk çok partili seçimini gerçekleştiren Türkiye'de 21. Yüzyılda Klientalist uygulamaların son derece azaldığı gözlenmektedir.

3.2.3 Hizmet Kayırmacılığı

Siyasi iktidara gelenler genelde kendisine daha fazla oy atılan bölgelere daha fazla hizmet götürme eğilimindedir. Siyasi iktidara az oy atan bölgeler kamu hizmetlerinden daha az yararlanmaktadır. Hizmet kayırmacılığı da

bir kamusal yozlaşma türü olmakla beraber toplum tarafından fazla eleştirilmemektedir. 2002 yılı öncesinde Türkiye’de sık görülen ve hatta toplum tarafından kabullenilen bir yozlaşma türüdür (Bayrakçı, 2000:137). Siyasal iktidar hizmet kayırmacılığı yaparak bir sonraki seçimde de tekrar başa gelmeyi garanti etmek istemektedir. Böylece ilk bakışta bölge halkının ihtiyaçlarının karşılanacağı düşünülebilir, ama kamu hizmetleri belli bölgelerde yoğunlaşır, diğer bölgelere gerekli yatırımlar yapılmayabilir. Bir ülkenin bölgeleri arasında kalkınma farklılıkları oluşabilir, kamu kaynakları etkinsiz biçimde kullanılmış olur (Aktan ve Dileyici, 2006:20).

4. İslam Dinine Göre Kayırmacılık

İslami literatürde doğrudan ve sadece kayırmacılığı ifade eden bir terim yerine hem müspet ve hem de menfi yönleri olan “aracılık” anlamına gelen “şefaât” kavramı kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de “güzel aracılık” anlamına gelen ve teşvik edilen “şefâat-i hasene” ve “kötü aracılık” anlamına gelen “şefâat-i seyyie” kavramları kullanılmıştır.(Nisâ 4/85)

“Kim iyi bir işte aracılık ederse (şefâat-i hasene), ona onun sevabından bir pay vardır; kim de kötü bir şeyde aracılık yaparsa (şefâat-i seyyie), ona o kötülükten bir hisse vardır. Allah, her şeyin karşılığını verir.”

Şefâat kavramı aynen terimleşmiş ve literatürde kullanılmıştır. Bununla birlikte Şefâat kavramının akait (inanç) ile ilgili yönü de bulunduğu için son dönemlerde kavram ayrışması gerçekleşmiş ve “aracılık” anlamını ifade etmek üzere “visâte” terimi hukuki ve siyasi bir kavram olarak tercih edilmiştir. Sadece kayırmacılığı ifade etmek üzere Osmanlı-İslam hukukunda “iltimas” terimi kullanılırken Arapça literatürde “mahsûbiyye” kavramı kullanılmaktadır ki bu kavram yetkin olup olmadığına bakmadan görev ve imkânların verilmesinde kişinin “haseb”ini yani etkinliğini kullanmasını ifade etmektedir.

İltimas: Kayırmacılık genellikle ahlaki bir terim olmakla birlikte hukuk ve iktisadi hayata etki eden yönleri de bulunmaktadır (Bozkurt, 2000:54). İslam, hakkı olmadığı halde bir şeyi elde etmek veya bir sorumluluktan kurtulmak için araçlar kullanmayı ve aracılık yapmayı “şefâat-i seyyie” olarak tanımlamıştır ve bunu başka birinin hakkını gasp etmeye sebep olacağından kul hakkı yeme olarak kabul etmiş ve yasaklamıştır (Hadislerle İslam, III, 540). Hem Kuran-ı Kerim hem de sünnet, kayırmacılığı (iltimas) kabul etmemekte ahlaki ve hukuki açıdan yanlış kabul etmektedir.

İslami ilimlerde iltimas örnekleri genellikle yargı alanında adaletin gerçekleşmesine engel olması yönüyle ele alınmıştır. Bununla birlikte kamu görev ve sorumluluklarının dağıtımında da sıklıkla söz konusu edilmektedir. İslam görev ve sorumlulukların liyakat esasına göre verilmesini emretmiş bunun aksinin zulüm olacağını ifade etmiştir. Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır:

"Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor." (Nisa, 4/58)

Nisa süresinde "Allah (cc) emrediyor" tarzında söylenmesi bu emrin çok önemli olduğunu göstermektedir (Eroğlu, 2015:20).

Peygamberimiz görev verilirken liyakat esasının gözetilmemesini kıyamet alameti saymıştır. Bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

Birisi "Yâ Rasulallah kıyamet ne zaman kopacak" diye sorunca Peygamberimiz şöyle buyurmuştur "görevler ehil olmayan kimselere verildiğinde" (El-Buhârî, İlim, 2)

Kayırmacılığın tersi liyakattir. İşler ehil kimselere değil de iltimas ve adam kayırmaya dayalı olarak liyakatsiz kişilere verildiğinde bu işleri üstlenen kimseler işlerini düzgün yapamayacakları için mal ve hizmetlerin eksik yapılmasına ve insanların mağdur olmasına ve toplumsal huzursuzluğa sebebiyet vereceklerdir. İşlerin ehil kişilere verilmesi adalet ve hakkaniyet, ehli olmayan kimselere verilmesi ise zulüm ve haksızlıktır. Sosyal, idarî, iktisadi kurumların zulüm ve haksızlık ile varlıklarını başarılı bir şekilde devam ettirmeleri ve verimli sonuçlar almaları çok zordur. Hz. Muhammed (SAS) de Medine'ye göç ettikten sonra ticari ve ekonomik hayatta egemen olan topluluğunun Yahudileri kayırmasının önüne geçmek amacıyla kanuni düzenlemelere gitmiş, ticari hayatta tekelciliği yasaklamıştır (Yiğitoğlu ve Göregen, 2018:249). Kuran-ı Kerim'de temel hak ve özgürlüklerde eşitlik ilkesine dikkat edilmesi, devlet görevlerinin ise liyakat sahibi kişilere verilmesi emredilmiştir (Sağlam, 2017:40).

İslam, kişilerin doğuştan hür ve eşit olduğunu kabul eder. İnsanlar; zekâ ve yetenek gibi bazı farklılıklara sahiptir, ancak bu özellikler kanun önünde diğerlerine göre kayırılmasına veya haksız menfaat elde etmesine yol açmamalıdır. Bu nedenle de İslam toplumlarında kast veya sınıflar bulunmamaktadır (Tabakoğlu, 2013:261-262). Kayırmacılık ise İslam ekonomisinin adalet ilkesine aykırı bir kavram olarak düşünülebilir.

Kayırmacılığın bir diğer unsuru ise devletin bazı kişi ve gruplara tekelci yapı kurma izni vermesidir ki bu durumda kişiler haksız kazanç elde edeceklerdir. İslam ekonomisi gelirin ve imkânların sadece mutlu bir azınlığın, aristokrat bir sınıfın elinde toplanmasına karşıdır, diğer bir deyişle ekonomide belli kesimlerin kayırılmasına karşıdır (Eskicioğlu, 1979:28). İslam dinine göre kişinin kazancı ancak helal yolla çalışmasının, emeğinin karşılığıdır. Bunu da Necm Sûresi (39) "İnsan için ancak çalıştığı vardır" belirtmektedir. Yani insan çalışması dışında kayırma veya başkalarının kendisini kollaması ile kazanç elde edemez. Bu yüzden halka, topluma ait mal ve hizmetlerin kullanım ve paylaşımında tekel oluşmasına ve belli zümrelerin elinde toplanmasına karşı çıkmıştır. Bu imkânların tüm toplum tarafından eşit bir şekilde kullanılmasını istemiştir. Bunun en çok bilinen

örneği savaşta ele geçirilen ganimet (fey) malı arazilerin hukuki statüleridir. Allah Teâlâ bu malların ele geçiren mücahitlere dağıtılması yerine Müslüman toplumun ihtiyaç sahiplerinin istifadesine imkân verecek şekilde devletin elinde kalmasını istemiş, "... sadece zenginler arasında el değiştiren bir varlık olmaması ..." (Haşır, 59/7) gerektiğini ifade etmiştir. Böylece toplumda bir sınıfın nesiller boyu devam edecek şekilde kayırılmasına karşı çıkmıştır.

Devlet gelirlerinin tüm toplumun kullanımına sunulacak şekilde düzenlenmesi İslam ekonomisinin temel özelliklerinden birisidir. Sadece belli gruplar ve aileler arasında paylaşılmasına neden olabilecek şekilde kayırmacı uygulamalar uygun görülmemiştir. Örneğin; Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAS) Medine pazarının kurulması esnasında esnafın sabit köşeler elde etmesini, çadır ve bina inşa etmesini yasaklamıştır. Bunun nedeni Pazar yerinin güzel yerlerinde sabit yer edinen esnafın haksız yere kazanç elde etmesini engellemektir. Bu nedenle de çadır ve bina inşa eden esnaf kayırılmamış ve inşa ettikleri çadır ve binalar yıkılmıştır (Kallek, 1989). Osmanlı devletinde de tekelci eğilimleri önlemek amacıyla piyasalar devlet tarafından denetlenmiştir. İslam ekonomisine göre devlet eksik rekabet koşullarında (tekel, oligopol piyasaları) fiyatlara müdahale edebilir. Bunun yapılmaması tekelci ekonomik yapıların kayırılması ve haksız kazanç elde etmelerine göz yumulması anlamına gelmektedir. Osmanlı'da narh uygulaması getirilmiş ve işin zorluğuna göre %10 ile %20 arasında esnafa kar payı biçilmiştir (Tabakoğlu, 2013:196-199).

Maddi kazanç sebebi olan devlet vazifelerine görevlendirilen kişilerde liyakat öncelikli şarttır. Zira İslamiyet'in yönetim ilke ve kurallarından bir tanesi de işin liyakat ve ehliyet sahibi kişilere verilmesidir (Eroğlu, 2015:18). İslam ekonomisinde devlete ait fonların etkin biçimde değerlendirilmesi için işin ehil kişilere verilmesi gerekmektedir (Mevdudi, 2014:353). Bu yüzden Peygamberimiz sahabeye görev verirken onların liyakatlerini göz önünde bulundurarak gerekli vasıfları taşıyan akrabalarına görev verirken taşımayanlara ise görev vermemiştir. Hz. Ali'yi Yemen'e askerî bir birliğin komutanı olarak görevlendirirken (İbn Hişâm, IV, 277) Hz. Abbas'ın oğlu Fadl'a zekât memurluğu görevini vermemiştir. (Müslim, Zekat, 167) Liyakati sebebiyle yeni Müslüman olmuş Halid b. Velid'e ordu komutanlığı ve zekât memurluğu görevi vermiştir (El-Buhârî, Megazî, 44). Hz. Muhammed (SAS), Kâbe'nin anahtarını müşrik olan Osman B. Talha'ya işinin ehli olması nedeniyle geri vermesi de İslam'ın işin ehline verilmesine ne kadar önem verdiğini gösteren bir diğer vaka olarak anlatılmaktadır (Sağlam, 2017:48). Hz. Muhammed (SAS)'in bizzat nepotizmin olumsuzluklarını ifade eden sözleri de mevcuttur. Örneğin; "Her kim Müslüman olduğu halde bir işe tanıdığı veya akrabası nedeniyle yerleşirse o kişi Allah'ı, peygamberi ve toplumu kandırır" (Ali, 2010:699).

İslam hukukunda Peygamberimizin yakınlarına zekât verilmenin yasak olması ve onların zekât toplama görevi olan "âmil: zekât memuru" olarak görev verilmemesi konusunun kayırmacılıkla ilgisi vardır. Genellikle krallar,

devlet başkanları kendi yakınlarını ekonomik getirisi olan görevlere tayin ederler. Böylece onları haklı haksız kollamış olurlar. Bazen göreve getirilen kişiler liyakatli olduğu için işler yolunda giderken, liyakatsiz görevliler pek çok probleme de sebep olurlar. Kuran-ı Kerim’de de malın zenginler arasında dolaşmaması, sermayenin tekelleşmemesi gerektiği belirtilmemektedir (Habergetiren, 2015:500). Selçuklu devletlerinde İktâ babadan oğula geçmekle beraber, oğulun babası kadar liyakatli olmaması, saltanat kavgalarında iktâ sahiplerinin tuttuğu tarafın kaybetmesi gibi durumlarda iktâ geri alınmaktadır (Tabakoğlu, 2013:148).

Kayırmacılığa İslam’ın menfi yaklaşımını insana bakış açısından değerlendirmek mümkündür. İslam dinine göre insan kendi çıkarını düşünen birey yerine diğerkâm yani toplumun diğer bireylerini de düşünen birey olmalıdır. Batı toplumlarında ise Homo-Economicus yani kendi menfaatini düşünen bencil birey söz konusudur (Dilek vd. 2017). Bencil birey, hak etmediği göreve getirilip menfaat sağlamayı meşru görebilir, ancak İslami insan liyakati ve ehliyeti olmadığı göreve getirilmenin toplumun diğer bireylerine zulüm olduğunun farkında olacaktır. İslam dini liyakati ve ehliyeti olmadığı halde menfaat amacıyla bir göreve talip olmayı hoş karşılamamaktadır.

Devlet başkanlarının yakınlarını ekonomik görevlere tayin etmeleri muhalefeti oluşturan gruplar için de iktidarı yıpratmak için kaçırılmayacak bir fırsattır. Devlet başkanını bu yolla tenkit eder, sosyal huzursuzlukları daha da körüklerler. Peygamberimizin akrabaları olan Haşimoğulları için zekâtın verilmemesi ve onların zekât memuru olarak görevlendirilmemesi de böyle bir eleştirinin önüne geçme gayesini içermektedir. (Özdirek, 2018) Buna rağmen Kuran-ı Kerim’de peygamberimize atılan iftiralar konu edinilmiştir (Tevbe Sûresi, 57). Bu iftiraların nedenlerinden birisi de münafıkların kendilerinin kayırılmasını yani kendilerine daha çok, diğerlerine daha az mal verilmesini istemelerindedir (Eskicioğlu, 1979:29).

Halifelerin yaptığı uygulamalar arası farklılıklar kimi zaman kayırmacılık itirazlarına neden olmuştur. Örneğin; Hz. Ebu Bekir, Divan’da bulunan herkese eşit ücret ödemiş ve bunu “tüm Müslümanlar birbirinin kardeşidir” kaidesine bağlamıştı. Sonraki Halife Hz. Ömer ise Divan’da bulunan herkese geçmişine göre farklı ücret ödemeye başlamış ve Araplara özellikle Bedir savaşında bulunan Araplara kayırdığı iddiası ile karşılaşmıştır. Ölümünden önce herkese eşit ücret ödemeye başlayacağını söylese bile buna fırsat bulamamıştır (Yeniçeri, 1984:104-105). Halifeliği döneminde yakın akrabalarını idari görevlere getiren Hz. Osman bu davranışı sebebiyle muhalefet tarafından akrabasını kayırma ve liyakatsiz kişileri göreve getirmesi iddiasıyla ağır şekilde eleştirilmiş ve onun şehit edilmesiyle sonuçlanan bir ayaklanmanın gerekçesi olmuştur (Yiğit, 2007).

Daha sonra kurulan Türk- İslam devletlerinde de liyakat sahibi kişilerin siyasi ve ekonomik alanlarda söz sahibi olmasına dikkat edilirdi. İslam

ekonomisinin bir gereği olan liyakat sahibi olan kişilerin fon kullanımı, devlet yönetimi gibi önemli vazifelere getirilmesine (Mevdudi, 2014:353). Türk- İslam devletlerinde de dikkat edilirdi. İslam şeriatine göre işin ehline verilmemesi vatandaşa ve devlete zulüm olarak değerlendirilmektedir (Tekin ve Okumuş, 2018:808). Anadolu Selçuklu Devletinde de merkezdeki yüksek devlet adamlarının oğulları eğer liyakatli değillerse babalarının iktalarının nezaretine varis olamıyorlardı. Eğer ikta sahibinin liyakatli olmadığı, zulme veya haksızlığa yeltendiği, iyi yönetim sergileyemediği tespit edilirse ikta ondan alınıp liyakatli birine veriliyordu. Böylece ikta sahiplerinin değiştiği ve ekonomik hayatın dinamik hale geldiği görülmekteydi (Tabakoğlu, 2005:50). Büyük Selçuklu devletinde de normalde ikta, babadan oğula geçmekteydi. Ancak devlet memurlarına verilen ikta, oğulların babaları kadar liyakatli olmamaları nedeniyle geri alınıyordu (Tabakoğlu, 2013:148). İktaların geri alınmasını, İslam yönetim ve ekonomi sistemine Selçukluların riayet etmesi olarak değerlendirmek mümkündür. Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde ticari hayatın içinde önemli rol oynayan Ahilik teşkilatında da teşkilatın ileri gelenlerin oğullarının bile işe çıraklıktan başlayarak başarılı biçimde eğitilmesi yani liyakat sahibi olması esastı (Tabakoğlu, 2005:65). Ahilik teşkilatında çıraklar yeterince uzmanlaşmadıkça yükselip kendisine ait bir dükkân açamazdı. Osmanlı İmparatorluğu'nun başarısında, sınırlarını genişletmesinde Divan-ı Humayun'da görevlilerin liyakat usulüne göre seçilmiş olmasının önemli olduğu Tekin ve Okumuş (2018:808) tarafından belirtilmektedir. 17. Yüzyılda ise Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesindeki nedenlerden biri olarak liyakat ve ehliyet usulünün kalkması görülebilir, örneğin; 18. Yüzyılda alimlerin kendi çocuklarına makam sağlama çabaları sonucunda aile isimleri nedeniyle müderris olan kişilerden bahsedilmektedir (Erdoğan, 2018:695).

Liyakat sahibi olmayan bir kişi doğal olarak eline geçen fırsatları iyi değerlendiremeyecek ve kaybedecektir. İslam ekonomisinde liyakatsiz kişinin kaybı sakıncalı bir durum olarak ele alınmamaktadır. Her bireyin fırsat eşitliğine sahip olması gerektiği, herkesin kendi kabiliyet ve liyakatinin gereğince başarılı olup yükselmesi esastır. Ancak başarılı olan liyakat sahibi kişiyi engelleyerek eşitliği sağlamak İslam ekonomisine uygun değildir (Mevdudi, 2014:166). Devlet vatandaşları arasında fırsat eşitliğini sağlamalıdır, zira İslam'a göre kimse zengin bir evde doğmaktan veya üst yönetimde bir babanın oğlu olmaktan dolayı bir ayrıcalığa sahip değildir (Seyyid Kutub, 1993:63). İslam, insanlar arasında bir sınıf oluşumuna karşıdır. Fırsat eşitliğinden kastedilen öğrenim görme ve çalışma imkânı bulabilmeleri, yeteneklerini geliştirebilme imkânı bulabilmeleridir (Seyyid Kutub, 1993:65). Daha sonra yetenekleri, emekleri nispetinde üst görevlere atanmaları gereklidir. İslam, sadece ailesi zengin ve toplumun üst kademesinden olduğu için bir gencin Harbiye'ye veya bir iş yerine girmesine sıcak bakmamaktadır. Liyakat sahibi kişilere emanetlerin verilmesi Kuran-ı Kerim'in en önemli ilkelerinden biridir.

İslam Ekonomisinde liyakatin bir unsuru da yöneticinin kimseyi kayırmaması ve kimseye haksızlık yapmamasıdır. Yönetici kimseyi haksız yere vergi vermekten muaf tutmamalı, yakın ve akrabalarını korumamalı, kimsenin hakkını da başkasına vermemelidir (Eskicioğlu, 1979:29).

Devletin fırsat eşitliğini sağlamada en önemli görevlerinden biri de tüm gençlerin kaliteli eğitime ulaşmasını sağlamasıdır. Eğitim, vatandaşlar arasında eşitliğin sağlanmasına neden olmaktadır (Chapra, 2002:120). Kaliteli eğitim alma konusunda eşit şansa sahip olan gençler arasında liyakatli ve daha fazla çalışanlar ön plana çıkacak ve işlerinde yükseleceklerdir.

İslam'da hukuki, siyasi, ekonomik, ahlaki adam kayırma kesin bir şekilde yanlış kabul edilmiş ve yasaklanmıştır.

5. Kayırmacılığın Maliyetleri

Yolsuzluk ve yolsuzluğun bir çeşidi olan kayırmacılık örtülü ve gizlidir, hakkında somut delil bulmak kolay değildir (Giannakopoulos,2010:2). Bu nedenle veri bulmak kolay değildir. Dünya Şeffaflık Örgütü tarafından her yıl hazırlanan Yolsuzluk algıları endeksi ekonometrik çalışmalarda kullanılmaktadır. Dünya Şeffaflık örgütü tarafından hazırlanan yolsuzluk algıları endeksine göre 2018 yılında Türkiye 41 puan alan Türkiye 180 ülke arasında 78. Sıradadır (Transparency international, t.y). Oysa Türkiye 2000 yılında aynı endekste 90 ülke arasında 50. Sırada bulunmaktaydı (Karagöz ve Karagöz, 2010:11). Bu sonuç Türkiye'nin 2000 yılından itibaren yolsuzluk algıları açısından Dünya ülkeleri arasındaki sıralamasını iyileştirdiğini ama yolsuzluk algılarındaki azalmanın artırılması gerektiğini göstermektedir. Kayırmacılık hakkında ise akademik çalışmalarda kullanılacak verileri içeren bir endeks bulunmamaktadır.

Uzanlar ve İmar Bankası, 1990'lı yıllarda bankalar, hayali ihracatlar, Ali Cenani vakası (Akan,2016), Güneş motel, İSKİ skandalı, Ataşehir Belediyesi gibi pek çok yolsuzluk olayına tanıklık eden Türkiye, 2002 yılında Ak Parti'nin iktidara gelişi ile beraber yolsuzlukla mücadele konusunda önemli adımlar atmaya başlamıştır. Türkiye, 2003 yılında Uluslararası Sözleşmelerde Yabancı Devlet Görevlilerinin Rüşvetiyle Mücadele anlaşmasını, Avrupa Konseyi'nin Yolsuzluğa Dair Medenî Kanun'unu, Birleşmiş Milletler'in Milletlerarası Örgütlü Suçlar anlaşmalarını imzalamıştır (Karagöz ve Karagöz, 2010:11).

İslam'da yasaklanan kayırmacılığın ekonomik açıdan pek çok olumsuz yan bulunmaktadır. Bunlardan temel olanları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1-) *Yolsuzluk ve Kayırma ülke kalkınmasını ve ekonomik büyümesini olumsuz etkiler*: Yolsuzluk ile kalkınma arasında negatif yönlü bir ilişki çeşitli akademik çalışmalarca tespit edilmiştir (Bayar, 2007:3). Akademik çalışmaların çoğunluğu yolsuzluk ve kayırmacılığın ekonomiyi olumsuz etkileyeceğini, çünkü doğrudan yabancı yatırımları azaltacağını, gelir

dağılımını bozacağını, yoksulluğa neden olacağını ileri sürmektedir (Beşel ve Savaşan, 2014:75; Karagöz ve Karagöz, 2010:7-8). Az sayıda çalışma ise yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine olumlu etkide bulunacağını ileri sürmektedir (Karagöz ve Karagöz, 2010:8). Beşel ve Savaşan (2014) yaptıkları çalışmada ekonomik büyümeden yolsuzluğa doğru tek yönlü bir nedenselliğe rastlamışlardır. Yolsuzluk ve kayırma, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksektir (Karagöz ve Karagöz, 2010:9). Dünya Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algıları 2018 sonuçlarına göre Danimarka, Yeni Zelanda, Finlandiya, Singapur, İsveç, İsviçre, Norveç, Kanada, Lüksemburg, Almanya en düşük yolsuzluk algılarının bulunduğu ülkelerdir. İslam iktisadı da imtiyaz ve kayırmalara karşı çıkmakta, kabiliyet ve gelir farklılaşmasına dayalı işbölümünün iktisadi faaliyetleri canlandıracağını, kalkınmayı sağlayacağını ifade eder (Tabakoğlu, 1987:247).

2-) *Kayırmacılık Milli Güvenliği Tehdit Edebilir*: Türkiye, kayırmacılığın olumsuz yönünü yakından gözlemlemiştir. 1980'li yıllardan itibaren devlet içinde kadrolaşmaya çalışan bir terör örgütü (FETÖ) devlet kurumları içinde özellikle de ordu içinde önemli güce kavuşmuşlardır. Bunu ise devlete sızan örgüt elemanlarının kayırmacılık yoluyla başkalarını devlete yerleştirmesi (Merkezi sınav sorularını sızdırmak, mülakatta örgüt elemanlarını kayırmak vb.) yoluyla gerçekleştirmiştir. Elde ettikleri güç ise dış ülke istihbarat teşkilatlarının da desteğini alarak 15 Temmuz 2015 tarihinde darbe denemesi yapmalarına, 249 TC vatandaşının şehit olmasına, TBMM'nin bombalanmasına neden olmuştur (Yeni Şafak Gazetesi, 10.07.2017). Bu olay kayırmacılığın aşırı boyutlara ulaşmasının ülke milli güvenliğini tehdit edebileceğini göstermektedir.

3-) *Kayırmacılık, kamu de verimsiz çalışanlara neden olabilir*: Kayırmacılık özel sektörde de görülse bile kamu kesimi ile daha çok bağdaştırılmaktadır. Kamu kesiminde kayırmacılık ile kamunun ekonomideki payı arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Bağdigen ve Dökmen, 2006). Zira kamu kesiminde istihdam imkânları arttıkça iktidar partileri kendilerine oy verenleri devlet içinde daha rahat görevlendirebilir, onları ayrıcalıklı bir ağ içinde bulunduğu duygusunu yaşatabilirler. Türkiye ve Yunanistan'da patronaj yaygın uygulamalarına (Giannakopoulos,2010:3) ve klientalizm uygulamalarına (Meydan vd. 2010; Çuhadar, 2017) sık olarak rastlanmaktadır. Bağdigen ve Dökmen (2006:25), yolsuzluğun nedenleri arasında kamu kesimindeki bürokrasiyi, kamu görevlilerinin sahip olduğu tekelci güç, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ölçütlerine uyulmamasını göstermişlerdir. Kamu kesiminde liyakat yerine başka faktörlerin ön plana çıkması verimsiz kişilerin işe yerleştirilmesini ve kamu kesiminin verimsiz çalışmasına neden olabilir. 2000'li yıllarda özelleştirme uygulamalarını gerçekleştirme gerekçelerinden biri de özel kurumlarda kayırmacılığın daha az görülmesi ve özel firmaların daha verimli çalışmasıdır (Dilek, 2017). Eski bakanlardan Mehmet Moğultay "Adalet Bakanlığı için beş bin kadro açtım, Bu kadroları ... mi dolduracaktım, Tabii ki kendi parti kadroma tahsis ettim" sözüyle kayırmacılığı itiraf etmiştir (Yeni Şafak Gazetesi, 03.01.2007).

Özellikle Klientalizm uygulamalarında siyasi iktidar gereğinden fazla kişinin istihdam edilmesine neden olabilir. 2000'li yıllarda özelleştirme uygulamalarının gerçekleştirilmesinden evvel çok sayıda bulunan Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) halk arasında arpalık olarak nitelendirilmekteydi (Bayrakçı, 2000:137) ve çalışmadan maaş alanlara halk arasında "Bankamatik memur" ismi verilmekteydi. İslam ekonomisinde işçi; işe bizzat devam etmek ve belirli müddet fiilen çalışmakla yükümlüdür (Armağan, 2005:52).

4-) *Kayırmacılık, ülke ekonomisini makro açıdan olumsuz etkileyebilir:* Bankacılık gibi bazı kritik sektörlerde gözlemlenen kayırmacılık uygulamaları ülkede finansal krizlerin ortaya çıkmasına bile neden olabilir. 1990'lı yıllarda Türkiye bankacılık sektöründe özel sektöre sahip bankalar kredi verirken banka sahibinin diğer kuruluşlarını tercih etmiş bir nevi kayırmacılık yapmışlardır. Kredi verirken kredinin geri ödenebilirliği konusunu dikkate almayınca geri ödenmeyen kredilerle karşılaşmış ve bankalar finansal krize girmiştir. Çok sayıda kişiden fon toplaması ve çok sayıda kişiye fon sağlaması açısından bankaların zor duruma düşmesi sadece bankaları değil tüm ülke ekonomisini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle 1990'lı yıllarda Türkiye finansal krizler ile karşılaşmıştır. Endonezya'da da devlet bankaları kredi verirken objektif ölçütlere bağlı kalmaması sonucunda krediler geri ödenmeyince 1997 yılında ekonomik kriz meydana gelmiştir (Baldemir vd. 2009; Snape, 1999). Ayrıca kayırmacılık devletin gelirlerinin azalmasına, giderlerinin azalmasına neden olabilir (Bayrakçı, 2000:152). Kamu ihalelerinde işi daha düşük maliyetle gerçekleştirecek, daha etkin çalışan firma yerine karar vericilere daha yakın olan firmalara iş verilmesi devletin giderlerinin artmasına neden olabilir. Devlet bütçesinin açık vermesi ise makro açıdan ülke ekonomisini krize sürükleyebilir. Yurtiçi firmalarda görülen kayırmacılık ise yurtdışı piyasalarda başarısızlığa ve dış ticaret açıklarına neden olabilir. İslam ekonomisinde israf önemli bir kavramdır ve israftan vazgeçmek esastır (Armağan, 2005:126-127). Kayırmacılık ve imtiyazlar ise aslında kaynakların kötü kullanılmasına yani israfa neden olmakta ve ülkenin makroekonomik hedeflerine ulaşmasını engellemektedir.

5-) *Kayırmacılık özel sektörde verimsizliğe, rekabet gücü kaybına neden olabilir:* Firmada kayırmacılığın görülmesi diğer çalışanların işyeri performanslarını olumsuz etkileyecektir. Diğer çalışanlar, firmada yükselme imkânlarının kısıtlı olduğunu düşünmekte ve bu nedenle performansları düşmekte ve başka işyerlerinde çalışma imkânlarını araştırmaktadır. Tunçbilek ve Akkuş (2017) yaptıkları çalışmada kayırmacılık ile iş tatmini arasında negatif ilişki tespit etmişlerdir. Büte (2011) kayırmacılığın iş stresini artırdığını; artan iş stresinin iş tatmini ve motivasyonunu ve örgütsel bağlılıkları azalttığını, bunun sonucunda ise işyerinden ayrılma eğilimlerinin arttığını tespit etmiştir. Karahan ve Yılmaz (2014) de nepotizmin çalışanların örgütsel bağlılığını olumsuz yönde etkilediğini ortaya çıkarmışlardır. Firmalar yetenekli ve çalışkan elemanları firmalarında tutmayacaklar ve rekabet

güçleri zayıflayacaktır. Firmalar böylece uluslararası pazarlarda rekabet edemeyecekler ve ülke dış ticaret açığı verebilecektir. Kayırılan bireyler ise iş garantisi nedeniyle kendilerini yenileme ve geliştirme açısından yeterli motivasyona sahip olmayacaklardır. Yetenek, bilgi açısından kendisinden daha geride olan birinin altında çalışmak ta motivasyon kayıpları ve verim kayıplarından biridir. Makro açıdan da ülkeden beyin göçüne sebebiyet verebilir (Safina, 2014). Kayırma, genel olarak zayıf firma performansının nedenlerinden biridir (Sidani ve Thornberry, 2013:70).

6-) *Kayırmacılık Gelir Dağılımını Bozar:* Siyasi iktidarın klientalist uygulamaları sonucunda siyasi iktidara yakın olan kesimler zenginleşebilir. İhaleler, lisans gibi uygulamalar özellikle bazı iş adamlarının lehine işleyebilir. Çıkar grupları, devlet tarafından suni olarak ortaya çıkarılan rantları elde etmek için arayış içine girerler. Rant kollama faaliyetlerinde başarılı olan çıkar gruplarının gelirleri toplumun diğer grupları aleyhine artacaktır. Kayırmacılık, toplumda sınıflar arasında ayrışmayı artırır ve sınıflar arasında nefretin oluşmasına neden olur. Kayırmacılık, maddi imkânların birkaç kişinin elinde toplanmasına, piyasalarda tekeli yapıların ortaya çıkmasına vesile olur. İslam ekonomisinde ise kaynakların az sayıda kişinin elinde toplanmaması esastır.

7-) *Kayırmacılık Firmanın Hatalarını Görmesini Engeller:* Kayırılarak firmada üst noktalara gelen bireyler kendilerini kayıran kişilerin yaptıkları hataları görmemezlikten gelirler. Eğer yasal olmayan işler yapıldıysa delilleri karartmaya bile çalışabilirler (Tunçbilek ve Akkuş, 2017:174). Yöneticileri de bu hatalar konusunda uyarmazlar ve firmanın üst yönetimi böylece hataları göremeyebilirler. Firmanın üst yönetiminde bulunan kişilerin hatalarının görülmemesi ise firmanın başarısız olmasına rakip firmalar karşısında geriye düşmesine neden olmaktadır. İslam dinine göre tasvip edilen yönetim anlayışı aldığı kararları istişare eden, Kuran ve sünnet yolundan çıkmayan yönetimdir (Mevdudi, 2014:174).

6. Kayırmacılığı Önlemenin Yolları

Kayırmacılığın İslam dininde yasaklandığını ve ekonomi açısından da maliyetleri olduğunu gördük. Bu durumda kayırmacılığın önlenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

1. *Kamu Kesiminin Ekonomideki Payını Azaltmak:* Kayırmacılık, kamu sektöründe özel sektörden daha çok görülebilir. Zira firma sahipleri kayırmacılık sonucu liyakatsiz kişilerin firmada istihdam edilmesinin maliyetlerinin farkındadır ve bu nedenle mümkün olduğunca kayırmacılığı önlemeye çalışırlar. Kamu kesiminin ekonomideki payı arttıkça, kamu kesiminde istihdam imkânları arttıkça kamu kesimindeki kayırmacılık da artacaktır. Yolsuzluk ve kayırmacılığı etkileyen önemli faktörlerden biri kamu kesiminde ücret seviyesinin yüksekliğidir. Kamu kesiminde ücret seviyesi arttıkça kayırmacılık ta artacaktır (Bayar, 2007:8; Monte ve Papagni, 2001; Mo, 2001). 21. Yy başından itibaren Türkiye’de kamu kesimi, özel sektörün yapabileceği işlerden özelleştirme yoluyla çıkmaya ve bu sektörleri

bağımsız denetleme düzenleme kurumları aracılığıyla düzenlemeye başlamıştır. Bu şekilde kamu kesimi; sağlık, eğitim gibi alanlara yoğunlaşma imkânı bulmuş, kamu kesiminde kayırmacılık ve yolsuzluğun azalması sağlanmaya çalışılmıştır.

2. *Kurumsallaşmayı sağlamak*: Özel sektörde nepotizm ve benzeri kayırmacılığın önüne geçmek için firmaların kurumsallaşmasını sağlamak işe yarayacak çözüm yollarından biridir. Firmaların aile şirketlerinden kurumsal hale getirilmesi, profesyonel yöneticilerin iş başına getirilmesi zaman alabilmektedir. Firmalarda iş süreçlerinin kişilerden bağımsız hale getirilmesi, performansa dayalı olarak firma içinde yükselmelerin ve işe almanın gerçekleşmesi gerekir.

3. *Ahlaki, Etik, Mesleki Eğitim*: Kayırmacılık, İslam dinine göre yasaktır ve işin ehline verilmesi esastır. Bu nedenle kayırmacılığa karşı bilinç oluşturmak üzere İş Ahlakı ve Etik, Din Kültürü ve ahlak eğitimlerinin yaygınlaştırılması ve toplumun bu konuda eğitilmesi yararlı olacaktır. Toplumda İslami değerlerin hâkim olması yolsuzluğu önleyecektir. Ayrıca kayırmacılığın zararları, kurumsallaşmanın gerçekleştirilmesi açısından İşletme Yönetimi, İnsan Kaynakları Yönetimi eğitimlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bayhan (2002:12) toplumda eğitim aracılığıyla demokrasi kültürünü yerleştirmenin kayırmacılığın önlenmesinde etkili olacağını ifade etmektedir. Türkiye’de lisans seviyesinde verilen ekonomi eğitimlerinde yaygın olarak Homo Economicus birey kavramı öğretilmektedir. Ancak sadece kendi fayda ve karını maksimize etmeyi planlayan çıkarıcı ve bencil Homo economicus birey İslam dininin ahlak ve etik değerleri ile uyum sağlamamaktadır (Dilek vd. 2017). Kendi çıkarını düşünen Homo Economicus birey, kayırmacılığa olumsuz bakış açısına sahip olmayabilir. Bu nedenle Homo economicus birey kavramının yerine Homo İslamicus birey kavramının da ekonomi eğitiminde yer alması gerekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında hâkim esnaf teşkilatı olan ahilikte bir çırağın yükselmesi için mesleki ve ahlaki açıdan eğitimini tamamlaması şart olarak görülmekteydi.

4. *İşe alma ve yükselme süreçlerinde şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin sağlanması*: Yapılmaması için özellikle kamu kurumlarında işe alma ve yükselme süreçlerinde şeffaflığın sağlanması gerekmektedir. Şeffaflığın olmadığı ortamlarda yolsuzluk ve yolsuzluğun bir türü olan kayırmacılık daha yoğun yaşanmaktadır (Bağdiğer ve Dökmen, 2006:25). Türkiye’de KPSS tipi merkezi sınavlar kayırmacılığın önlenmesi için kullanılmaya çalışılmış ama FETÖ’nün merkezi sınavı hazırlamakla görevli kuruma sızması sonucu başarısız olmuştur.

5. *Ekonomik Özgürlüklerin Artırılması*: Kayırmacılık ve yolsuzluk daha çok ekonomik özgürlüklerin bulunmadığı, devletin piyasalara aşırı müdahalesinin bulunduğu ortamda meydana gelmektedir. Devlet bürokrasisinin artması, girişimcilerin iş yapmasının zorlaşması yolsuzluk ve

kayırmayı artırmaktadır (Konu ve Ata, 2016: 196). Bu açıdan mülkiyet haklarının güvence altına alınması, serbest ticaret ortamının sağlanması, devlet regülasyonlarında aşırıya kaçırılmaması önemlidir. Zira kamunun aşırı müdahalesi, politikacıların ve bürokratların rant kollama peşinde koşan gruplarla anlaşmasına neden olabilir (Dilek, 2017).

Sonuç

Kayırmacılık, yolsuzluğun bir türüdür. İşe alma; işte yükselme, ihale alma, devletin hizmet getirme vb. süreçlerinde akrabalık, aynı siyasi görüşe sahip olma, tanıdık olma gibi faktörlerin etkili olmasıdır. Kayırmacılık sonucunda yeterli olmayan kişilerin istihdam edilmesi, kayırılan dışındaki çalışanların örgütsel bağlılıklarının zayıflaması, motivasyonunu kaybetmesi, verimlilik kayıplarının yaşanması, kayırılan kişinin de kendisini geliştirmek ve eğitmek için yeterli motivasyona sahip olmaması, firmaların rekabet gücünü kaybetmesi gibi olumsuzluklara neden olmaktadır. İslam dini açısından da yapılacak işin ehline verilmesi, kayırmanın olmaması esastır. Ayrıca devletin çeşitli kişiler veya grupların haksız menfaat sağlamasına izin vermesi de kayırmacılıktır. Bu durumda da toplumda tekeli ekonomik yapılar ortaya çıkmakta ve bu yapılar toplumda gelir dağılımının bozulmasına, toplumda huzursuzluğun artmasına vesile olmaktadır. Kayırmacılığa batılı geleneksel iktisat ve yönetim literatürü karşı çıkmakla beraber İslam iktisadi ve yönetim anlayışı da karşı çıkmaktadır. Kayırmacılığa karşı Kuran-ı Kerim ve sünnetin bakış açısı menfidir. Hz. Muhammed (SAS) zamanı ve sonrasında kurulan İslam devletlerinde de (Osmanlı ve Selçuklu İmparatorlukları) kayırmacılığı engellemeye çalışıldığı çeşitli örneklerde görülmektedir. Söz konusu örneklerin bir kısmı çalışmamızda verilmiştir.

Kayırmacılık; ülkenin kalkınma ve ekonomik büyümesini olumsuz yönde etkilemekte, milli güvenliği tehdit etmekte, kamu ve özel sektörde verimsizliğe neden olmakta, ülke ekonomisini makro açıdan olumsuz etkilemekte, özel sektörün rekabet gücü kaybına neden olmakta, gelir dağılımını bozmakta ve firmanın hatalarını görmesini engellemektedir. Bu nedenle firma ve devlet yöneticilerinin öncelikli hedeflerinden biri de kayırmacılığını önlemek veya asgari düzeye indirmektir. Buna rağmen kayırmacılıkla ilgili yazılı ve görsel medyada dünya çapında olumsuz örnekler, iddialara rastlanmaktadır.

Kayırmacılığı önlemek için ise kamu kesiminin ekonomide payını azaltmak, firmalarda kurumsallaşmanın sağlanması, ahlaki-mesleki eğitime önem verilmesi, işe alma ve yükselme süreçlerinde şeffaflık ve hesap verilebilirliğin ön plana alınması, ekonomik özgürlüğün artırılması gereklidir.

Kayırmacılık hem geleneksel iktisat ve yönetim alanında çalışanlar hem de İslam ekonomisi alanında çalışanlar tarafından yeterince üzerinde durulan bir kavram olmadığı görülmüştür. Hâlbuki Kayırmacılık, İslam ekonomisinin ve yönetim anlayışının önemli parçalarından biridir. İslam ekonomisi çalışmaları daha çok faizsiz bankacılık sistemi üzerine

yoğunlaşmıştır. Bu nedenle daha sonraki çalışmalarda İslam ekonomisi üzerinde çalışmaların yoğunlaştırılması önerilmektedir. Özellikle kayırmacılık ile ilgili ampirik çalışmaların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Uygulamalı araştırmalar; kayırmacılığın ülke ekonomisine yükleyeceği maliyetler ve kayırmacılığı önleme yöntemleri hakkında ilerideki çalışmalara yön verecek ve yol gösterecektir.

Kaynakça:

- Abdalla, Hagen F.; Maghrabi, Ahmed S ve Raggad, Bel G. (1998). Assessing The Perceptions of Human resource Managers Toward Nepotism. *International Journal of Manpower*, 19(8), 554-570
- Abdalla F. Hayajenh, Ahmed S. Maghrabi, Taher H. Al-Dabbagh, (1994). Research Note: Assessing the Effect of Nepotism on Human Resource Managers. *International Journal of Manpower*, Vol. 15 Issue: 1, pp.60-67
- Akan, H. (2016). Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Yolsuzluk Olayı: Ali Cenani Bey Davası. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, (3), 135-153.
- Akçin, K. (2019). Kronizm, Örgütsel Sapma Davranışını Tetikler mi? Bir Yerel Yönetim Çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8 (2), 1330-1345. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/44987/503615>
- Aktan, C.C. & Dileyici, D. (2006). Devlet Neden Başarısız? Kamu Ekonomisindeki Etkinsizliklerin Kaynakları. *En Az Devlet En İyi Devlet Devletin Başarısızlığının Anatomisi*, Editör: Coşkun Can Aktan, Çizgi Yayınevi.
- Ali, Abbas J. (2010). Islamic challenges to HR in Modern Organizations. *Personnel Review*, Vol. 39 Iss: 6 pp. 692 – 711
- Armağan, S. (2005). *İslam Ekonomisi*. Gündönümü Yayınları
- Aytar, O. & Özdaşlı, K. (2018). Attitudes of Current Managers Towards Hadiths on Management and Managers. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 4(3). 35-49.

- Bağdigen, M. & Dökmen, G. (2006). Yolsuzluklarla Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 23-38.
- Baldemir, E.; Özkoç, H. ve İşçi, Ö. (2009). MIMIC Model ve Yolsuzluk Üzerine Türkiye Uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 24(2), 49-63.
- Barut, B. (2015). Vekâlet Kuramı Perspektifinden Kayırmacılık. *TİDSAD* 2(5), 240-250
- Bayar, G. (2007). Türkiye’de Yolsuzluğun Nedenleri Ekonometrik Bir İnceleme. *TEK* 2007/3
- Bayrakçı, B. (2000). Siyasal Yozlaşma ve Ekonomik Gelişmeye Etkileri. *E.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16, 133-163
- Beşel, F. & Savaşan, F. (2014). Türkiye’de Yapısal Kırımlar Altında Yolsuzluk ekonomik Büyüme İlişkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 73-86
- Bozkurt, Nebi (2000). İltimas, *DİA*, XXII, 154.
- Brahms, Kea. S. & Schmitt, M. (2017). It’s All About Something We Call Wasta: A Motivated Moralization Approach To Favoritism In The Jordanian Workplace. *Soc Just Res*, 30, 145-170
- Büte, M. (2011). Kayırmacılığın Çalışanlar Üzerinde Etkileri ile İnsan Kaynakları Uygulamaları İlişkisi: Türk Kamu Bankalarına Yönelik Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 383-404
- Chapra, M.U. (2002). İslam ve İktisadi Kalkınma. Çeviren: Adem Esen. Çantaş Yayınları
- Çuhadar, S.G. (2017). Sosyal Politika ile Klientalizm İlişkisi: Gıda Bankacılığı Üzerinden Bir Değerlendirme, *Çalışma ve Toplum*, 2, 681-702
- Demirci, A. (2014). Hz. Muhammed’in Öfke Kontrolü: Hz. Ömer ile Diyalogları Bağlamında. *Mukaddime*, 5(2), 113-139
- Dilek, S. (2017). Oyun Teorisi Eşliğinde Sanayi Ekonomisi. Seçkin Yayınları.
- Dilek, S.; Küçük, O. & Özdirek, R. (2017). Homo Economicus mu? İslami İnsan mı?. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 635-641
- Ekinci, B.T. (2017). Asil-Vekil Arasındaki Kayırmacılığın Vekâlet Maliyetleri İle İlişkisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 73-96
- El- Buhârî, Muhammed b. İsmail (1407/1987). el- Câmîu’s- sahih (thk. Mustafa Dîb el- Buğâ). (I- VI). Beyrut.
- Erdoğan, M.C. (2018). XVI ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Nasihatnamelerinde Ulema-Ümera İlişisine Yönelik Eleştiri ve Öneriler. *Osmanlı Medreseleri: Eğitim, Yönetim ve Finans*, Editör: Fuat Aydın, Mahmut Zengin, Kübra Cevherli, Yunus Kaymaz. Mahya Yayıncılık.

Eroğlu, F. (2015). Kuran'daki İslamiyetin Yönetim Düşüncesi. *Yeni Fikir Dergisi*, 6(14). 7-28.

Eskicioğlu, O. (1979). *İslam Ekonomisinde Gelir Dağılımı*. Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Giannakopoulos, A. (2010). Yunanistan ve Türkiye'de Yolsuzluk Algıları ve Bu Algıların Yolsuzlukla Mücadele Politikaları Üzerindeki Etkisi. *Turkish Journal of Business Ethics*, 3(6)

Görmez, M.; Özafşar, M.E.; Ünal, İ.H.; Ünal, Y.; Erul, B., Martı, H. & Demir, M. (2013). *Hadislerle İslam: Hadislerin Hadislerle Yorumu*, Bilim Kurulu: Mehmet Görmez, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul. Diyanet İşleri Başkanlığı. 2.Baskı, Ankara.

Habergetiren, Ö. F. (2015). *İslam Hukuku'nda Sermaye ve Sermaye Hareketleri*. Kitabı Yayınları.

İbn Hişâm (1416/1995) es-Siyretü'n-Nebeviyye. (nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid). (I-V). Tanta.

Jaskiewicz, P.; Uhlenbruck, K.; Balkin, D. and Reay, T. (2013). Is Nepotism Good or Bad? Types of Nepotism and Implications For Knowledge Management. *Family Business Review*, 26(2), 121-139

Kallek, C. (1989). Hz. Peygamber Döneminde Devletin Piyasaya Müdahalesi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Karagöz, K. ve Karagöz, M. (2010). Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları. *Sayıştay Dergisi*, 76. 5-22

Karahan, A. ve Yılmaz, H. (2014). Nepotizm ve Örgütsel Bağlılık arasındaki İlişkinin İncelenmesi ve Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(27), 123-148

Keefer, P. (2007). Clientelism, Credibility and the Policy Choices of Young Democracies. *American Journal of Political Science*, 51(4), 804-821

Keleş, H. N.; Özkan, T.K & Bezirci, M. (2011). A Study On The Effects of Nepotism, Favoritism and Cronyism on Organizational Trust In The Auditing Process In Family Businesses In Turkey. *International Business and Economics Research Journal*, 10(9), 9-16

Kiechel, W. (1984). How to Relate to Nepotism. *Fortune*, Vol. 119, pp. 143-4.

Konu, A. & Ata, A.Y. (2016). Yolsuzluk ve Ekonomik Özgürlük İlişkisi: AB Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 195- 207

Kurtoğlu, A. (2012). Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşerilik ve Kollamacılık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(1), 141-169

Mevdudi, E.A. (2014). *İslam Ekonomisinin Temel İlkeleri*, Tercüme: Mehmet Emin Asan, Çıra Yayınları.

Meydan, S.; Büyükbodur, A.Ç. & Bulut, S. (2010). Yerel Yönetimlerde Klientalist Bakış Açısının Hak Temelli Sosyal Hizmet Yaklaşımı Çerçevesinde İncelenmesi. *8.Ulusal Sosyal Hizmet Kongresi*, 213-224

Mo, P.H. (2001). Corruption and Economic Growth. *Journal of Comparative Economics*, 29(1), 66-79

Monte, A.D. & Papagni, E. (2001). Public Expenditure, Corruption and Economic Growth: The Case of Italy. *European Journal of Political Economy*, 17(1), 1-16

Müslim b. Haccâc (t.y.) el- Câmiu's- sahih. (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). (I- V). Beyrut.

Özdirek, R. (2018). Legal-Economic Analysis of the Inability to Give Alms to the Family of Muhammad Because of Being the Relatives of the President. *Afro Eurasian Studies [Afes]*, 2018, 7 (1): 99-137

Özkanan, A. & Erdem, R. (2014). Yönetimde Kayırmacı Uygulamalar: Kavramsal Bir Çerçeve. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(20), 179-206

Safina, D. (2014). Favouritism and Nepotism In An Organization: Causes and Affects. *Procedia Economics and Finance*, 23, 630-634

Sağlam, H. (2017). İslâm İdare Hukukunda Yönetim Şekli. *Universal Journal of Theology (UJTE)*, 2 (1), 36-57.

Sidani, Y.M. & Thornberry, J. (2013). Nepotism In Arab World: An Institutional Theory Perspective. *Business Ethics Quarterly*, 23(1). 69-96.

Snape, F. R. (1999). Corruption, collusion and nepotism in Indonesia. *Third World Quarterly*, 20:3. 589-602

Sroka, W. & Weinhardt, J. (2018). Nepotism and Favouritism In The Steel Industry: A Case Study Analysis. *Forum Scientiae Oeconomia*, 6 (1), 31-45.

Tabakoğlu, A. (2005). *İktisat Tarihi*. Kitabevi.

Tabakoğlu, A. (1987). İslam İktisadı Açısından Kalkınma. *İktisadi Kalkınma ve İslam*. Seri:4. İlmî Neşriyat.

Tabakoğlu, A. (2013). *İslam İktisadına Giriş*. Dergâh Yayınları

Tekin, Z., Okumuş, G., (2018). Osmanlı Devleti'nin Düzen Arayışı: Anayasal Düşünce Gelişiminin Dinamikleri. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(5), 803-825. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i5.1665

Tunçbilek, M. ve Akkuş, A. (2017). Nepotizm (Akraba Kayırmacılığı) ve İş Tatmini Arasındaki İlişki ve Safranbolu Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 169-197.

Transparency International (t.y). Turkey.
<https://www.transparency.org/country/TUR>

Yeniçeri, C. (1984). *İslam'da Devlet Bütçesi*. Şamil Yayınevi.

Yeni Şafak Gazetesi (10.07.2017). 15 Temmuz Şehitleri 15 Temmuz Darbe Girişimi Şehitleri. Erişim. <https://www.yenisafak.com/15-temmuz-sehitleri-15-temmuz-darbe-girisimi-sehitleri-h-2753090>

Yeni Şafak Gazetesi (03.01.2007). Kadrolaşmanın Mimarı Moğultay ve Oktay. Erişim: <https://www.yenisafak.com/politika/kadrolasmanin-mimari-mogultay-ve-oktay-22617>

Yiğit, İ. (2007).Osman. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIII, 438-443, İstanbul 2007.

Yiğitoğlu, M. & Göregen, M. (2018). Economic and Commercial Relations of the Prophet Muhammad with the Jews. *Afro Eurasian Studies*, 7 (2), 236-253

